

רבד הזהב

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת וישלח תשפ"ב

דהברכות הם לצורך העולם הבא, והוסיף לו יעקב דאף תרי"ג מצוות שמרתי שזה הכנה לעולם הבא. וע"פ זה נראה לבאר מה שכתוב בחולין (דף צא.) שהמלאך עיכבו כשחזר על פכים קטנים, דהמלאך אמר לו דכיון דעיקר מטרתו לעולם הבא, אין ראוי שיחזור על פכים קטנים שזה שייך לעולם הזה.

עם לבן גרתי (שם)

פירש רש"י עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי. החת"ס על הפסוק לעיל (כ"ז. מ.) "והיה כאשר תריד ופרקת עולו" מפרש שאם יוסיף עוד מצוה על התרי"ג ועשה תרי"ד מצוות, אז יתקיים ופרקת עולו, ולפי"ז זה מה שאמר יעקב לעשו תרי"ג מצוות שמרתי ולא תרי"ד, [וע"ע לעיל בפרשת תולדות (כ"ז. מ.)]. [במה שכתב רש"י גרתי בגימטריא תרי"ג, אין להקשות דלמה הוצרך לגימטריא תיפוח"ל שגרתי זה אותם אותיות של תרי"ג, והביאור משום דתרי"ג אי"ז מילה אלא מספר, ולכן כתב דהוי גימטריא של מספר המצוות – ממשאת המלך].

ואשלחה להגיד לאדני למצא חן בעיניך (שם)

פירש רש"י ואשלחה להגיד לאדני להודיע שאני בא אליך למצוא חן בעיניך, שאני שלם עמך ומבקש אהבתך. לרש"י הפירוש שמודיעו שבא אליו, וששלם עימו ומבקש אהבתו, והרמב"ן פירש ואשלחה להגיד לאדני שיש לי עושר ונכסים וכבוד לעשות בו חפצך ורצונך, וכמו שכתוב "ויהי לי שור וחמור", בכדי למצוא חן בעיניך.

ובתרגום יונתן בן עוזיאל פירש "ואשלחה להגיד לאדוני שמכל מה שברכני אבא נותר לי רק שור וחמור צאן עבד ושפחה, בכדי "למצא חן בעיניך" שתרם עלי ולא תשנא אותי ע"ז.

והיה המחנה הנשאר לפליטה (ל"ב. ט.)

פירש רש"י והיה המחנה הנשאר לפליטה על כרחו כי אלחם עמו ע"כ. מובא במהרי"ל דיסקין שהרחיק את ב' המחנות מהלך יום א', ופירש ע"פ זה דיעקב יצא להילחם ראשון, ולכך על כרחך ישאר המחנה האחרון לפליטה, כיון שאם עשו ילחם עם יעקב ויהרגנו, גם עשו ימות באותו היום, [כמו שאמרה רבקה למה אשכל גם שניכם ביום אחד (לעיל כ"ז. מ"ה), ופירש רש"י שם רוח הקודש נזרקה בה וכו'], ולא יספיק להגיע למחנה השני שרחוק מהלך יום עד שימות.

קטנתי (ל"ב. י"א)

ידועים דברי הגר"א בהא דאיתא בסוטה (דף ה.) דת"ח צריך שיהיה לו שמינית שבשמינית של גאווה, וביאר הגר"א שהכונה לפרשה שמינית [וישלח] פסוק שמיני שכתוב שם קטנתי, אמנם יש להעיר ע"ז דבגמ' שם מסקינן דלא מיניה ולא מקצתיה, דאפילו מעט אסור.

קטנתי מכל החסדים ומכל האמת (שם)

פירש רש"י נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להימסר ביד עשו ע"כ. ובאונקלוס ג"כ תירגם "זעירן זכותי". והקשה הרמב"ן דאם פחד שנתמעטו זכויותיו ע"י כל החסדים והאמת שעשה עמו, חשש זה שייך רק על מה שהבטיחו הקב"ה בבית אל, אבל על מה שהבטיח לו אח"ז כשיצא מבית לבן לא שייך, שהרי לא הטיבו אחרי כן בכל החסדים ובכל האמת האלה, ולא נתמעטו זכויותיו, ועוד דלהלן אמר יעקב (פסוק י"ג) "ואתה אמרת היטב איטיב עימך" וגו', ולפירוש רש"י הא אמר

וישלח יעקב מלאכים (ל"ב. ד')

פירש רש"י מלאכים ממש. הגר"ז הקשה מדוע רק ביעקב מצאנו שהלכו עימו מלאכים ולא אצל אברהם ויצחק, וביאר דליעקב היה הבטחה "ושמרתך בכל אשר תלך", ומלך המבטיח לאדם שישמרנו שולח צבאו לשמור עליו, ולכן הקב"ה שלח את צבאו שהם המלאכים לשמור עליו.

וישלח יעקב מלאכים (שם)

איתא במדרש "מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לוי", משל לראש הליסטים שהיה ישן, עבר שם אדם אחד והעיר אותו, וא"ל מקום זה מסוכן שפה נמצא ראש הליסטים, א"ל אני הוא ראש הליסטים וקם עליו והכהו, ועל אדם זה יש טענה מדוע העיר את הישן והיה עליו לחשוש שהוא זה ראש הליסטים, וכן יש טענה על יעקב מדוע עורר את עשו עכ"ד המדרש.

והקשה באור יחזקאל (ח"ז עמוד רכ"ט) מדוע אמרו חז"ל שיעקב התחיל בריב עם עשו, והלא כתיב (עמוס א'. י"א) "ועברתו שמרה נצח", שהלכה בידוע עשו שונא ליעקב, ועשו הוא זה שהיה לו ריב עם יעקב, ותירץ שיעקב עשה השתדלות, וע"ז אמרו חז"ל שלא היה צריך לזה, אלא היה לו לבטוח בה', וע"ז קרי ליה מתעבר על ריב לא לו.

ועוד תירץ [במקו"א] דאע"פ שעשו שונא ליעקב, מ"מ על יעקב להשתדל שלא לעורר אותו, וכיון שעוררו נקרא מתעבר על ריב לא לו, ומוכיח שאין לאדם לנסות לריב עם היצה"ר, ואף על זה נאמר מתעבר על ריב לא לו.

ויצו אותם לאמר כה תאמרו לאדוני לעשו (ל"ב. ה')

צ"ע דכיון דאמר "לאמר" אמאי כפל ואמר "כה תאמרו", וביאר באור החיים [וכ"כ הגר"ז] שציוה אותם לומר "כה תאמרו", והיינו שיאמרו לעשו שיעקב שלח אותם לומר לו עם לבן גרתי וכו'.

והנה איתא בסוטה (דף לה.) שכל מקום שנאמר "כה" בעינן בלשון הקודש, והוכיח הפנים יפות דכאן ודאי כן הוא, דהא כתב רש"י "עם לבן גרתי" ותרי"ג מצוות שמרתי, שגרתי בלשון הקודש בגימטריא תרי"ג, ועל כרחך אמרו בלשון הקודש, ולפי זה יש לבאר דהציווי של "כה תאמרו" היה שיאמרו בלשון הקודש.

עם לבן גרתי (שם)

פירש רש"י לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנא אותי על ברכות אביך שברכני הוה גביר לאחיד, שהרי לא נתקיימה בי, ד"א גרתי בגימטריא תרי"ג כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים. בכלי יקר העיר דב' פירושים אלו סותרים זה לזה, דלפירוש הראשון יעקב אמר לו אל תפחד ממני שאיני שר וחשוב, ולפירוש הב' יעקב אמר לו אדרבה תפחד ממני שכן שמרתי מצוות.

ונראה דב' הפירושים אחד הם, דהנה מבואר (לעיל כ"ז. ל"ו) שיעקב ועשו חלקו את ב' העולמות, דיעקב נטל את העולם הבא, ועשו נטל את העולם הזה, וזו היתה טענת עשו על הברכות שזה שייך אליו משום שזה עולם הזה, ויעקב אמר לו שכל הברכות נועדו שיוכל לעבוד בעולם הזה כדי להגיע לעולם הבא, [וכמבואר ברמב"ם (פ"ט מתשובה ה"א) שהם ברכות לעבוד את הקב"ה], וזה אמר לו יעקב דהוא לא נהיה שר וחשוב, ואם זה היה בשביל העולם הזה היה צריך להעשות שר חשוב, ועל כרחך

יעקב שנתמעטו זכויותיו וא"כ מה סמך על הבטחת היטב איטיב עימד, ולכן ביאר הרמב"ן דיעקב אמר קטנתי שאיני ראוי לקבל חסד זה, וכן תירגם בתרגום יונתן בן עוזיאל "וזהיר אנה מכל טבו".

ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו (ל"ב. י"ד)

רש"י פירש שיעקב שלח לעשו מן החולין, ובילקוט איתא ששלח לו המעשר שהחניף לרשע עי"ש, וביאר במשך חכמה דנחלקו האם מעשר הבא מחו"ל אמרינן שירעה עד שיסתאב או שיקרב [עיין בבכורות (דף נג.)], דאם דינו ירעה עד שיסתאב שפיר אפשר לומר ששלח מעשר, אבל אם דינו שיקרב, לא שייך לומר ששלח מעשר.

ואת אחד עשר ילדיו (ל"ב. כ"ג)

פירש רש"י ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפניה. והיינו דהוקשה לרש"י על מה שכתוב אחד עשר ילדיו, והרי היו לו י"ב [י"א שבטים ודינה], ועל כרחך שאחד היה חסר, אמנם צ"ב דמנלן שדינה היא זו שחסרה, אולי אחד מן השבטים היה חסר. וביאר הגר"א דאיתא בתרגום אסתר (ג. ג.) שבית המקדש נבנה בחלקו של בנימין לפי שלא השתחוה לעשו [שעדיין לא נולד], ואם נימא דאחד מהשבטים היה חסר ולא השתחוה לעשו, מדוע לא נבנה בית המקדש בחלקו, ועל כרחך שכולם השתחוו חוץ מבנימין, ומוכרח שדינה היא זו שחסרה, ובמשנת חיים (סי' ק"י) הקשה ע"ז דאכתי אפשר שילוי היה חסר, ובית המקדש לא נבנה בחלקו משום שלא קיבל חלק.

ואת אחד עשר ילדיו (ש)

פירש רש"י ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו, ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם ע"כ. והקשה מרן הגר"א מ"ש שד"ל מ"ט יעקב נענש על כך שמנעה מעשו, וכי עליו לסכן את בתו בשביל כך, ותירץ דאה"י אך מ"מ היה צריך להצטער על כך. ובביאור דבריו צ"ל, דהנה השטן אמר לאברהם אבינו כשהלך לעקידה שהוא שופך דמים אם יעקוד את יצחק, ולכאוי מה טענתו והרי הקב"ה ציוהו על העקידה, וצ"ל דכל מצוה אם אינו עושה אותה בשלימות נחשב שקיים המצוה שלא בשלימות, אבל בעקידה שאלא ציווי ה' זה עבירה, ורק עי"י ציווי ה' זה מצוה, וא"כ בכה"ג עליו להיזהר לקיים את המעשה בשלימות רק משום מצות ה', ואם חסר קצת משלימות המצוה הרי הוא שופך דמים, והכי נמי כלפי שמיא גליא דאצל עשו הרי זה הצלה רוחנית, אמנם יעקב מצד עצמו עליו להציל את דינה, אבל אם אינו מיצר על כך א"כ חסר בשלימות המצוה, ובכה"ג כבר נתבע על חיוב הצלת נפשות.

ויאבק איש עמו (ל"ב. כ"ה)

בתרגום יונתן בן עוזיאל כתב שהמלאך אמר ליעקב יש לך י"ב בנים ובת א' ולא נתת מעשר, והרי אמרת (כ"ה. כ"ב) "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", מיד הפריש יעקב את ארבעת הבכורים ונשארו שמונה, התחיל מונה והגיע לסוף, חזר ומנה משמעו [דראובן בכור היה] והעשירי היה לוי, וצ"ב מה שהזכיר בתרגום יונתן מה שהיה לו בת, והרי ממנה לא הפריש מעשר. עוד יש לעיין איך מנה גם את בנימין, הרי בנימין עדיין לא נולד, וצ"ל שאפשר להפריש גם על מי שלא נולד, ועוד יליע איך מהני הפרשה שמונה ח' ומתחיל ומונה מתחילה, והרי יש רק ח', ואפשר לומר דלענין ההפרשה היו י"ב בנים כולל הבכורים, ורק לענין המנין לא מנו אלא את אלו שאינם בכורים.

כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל (ש)

פירש רש"י עשו ולבן, וצ"ע דהא יעקב בזמן הזה עדיין לא נלחם בעשו, ואמאי המלאך אמר לו שנלחם באנשים, וביאר הגר"י שאנשים טועים וחושבים שיעקר המלחמה היא לפי הכח מי יותר חזק, אבל זה טעות, ובאמת עיקר המלחמה הוא בשמים מול הסט"א, וכשמוכרע בשמים מוכרעת המלחמה גם בארץ, וזהו שאמר לו שכיון שכבר ניצח הסיטרא דקדושה, הרי שניצח אף אנשים.

וכן כתוב בנבוכדנצר כשהחריב את בית המקדש, "קחי ריחיים וטחני קמח" (ישעיה מ"ז. ב) ופריך בגמ' בסנהדרין (דף צו. א:) הרי אין טוחנים קמח אלא חיטים, ומשני דכיון שלמעלה כבר נחרב הבית גם למטה כבר הוי הבית חרב, והוי כמי שטוחן קמח.

והוא צלע על יריכו (ל"ב. ל"ב)

מבואר דנעשה צולע ע"י המכה בגיד הנשה, והנה בפסחים (דף כב.) יש צד דגיד הנשה אסור בהנאה, ויש להקשות דא"כ איך מותר לרכב ע"י בהמה, הא בהמה בלא גיד הנשה היתה צולעת, ונמצא שנהנה מגיד הנשה, [וכע"ז הקשה הגרעק"א על הצד בגמ' (שם) דאבר מן החי אסור בהנאה, איך רוכבים ע"י בהמה]. והקשיתי כן קמיה דמרן הגר"י אלשיב צ"ל, ואמר דמני"ל שא"א לחרוש בבהמה בלי גיד הנשה, אמנם בפשיטות מהכא נראה שא"א, שהרי יעקב ע"י המכה בגיד הנשה נהיה צולע, ואולי שאני בהמה מאדם.

וישקהו (ל"ג. ד')

פירש רש"י נקוד עליו, יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו בכל ליבו, אמר רש"י הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה. ובביאור המחלוקת שמעתי לבאר, דהנה כשנקוד הנקודה באה להפקיע מהפירוש הפשוט, ולכן פירשו שלא נשקו בכל ליבו, אמנם רש"י ס"ל דכיון שהלכה עשו שונא ליעקב, הפשטות בוישקהו היא שלא נשקו בכל ליבו, והנקודה באה להפקיע מהפשטות ולומר שכאן כן נשקו בכל ליבו.

למצא חן בעיני אדני (ש)

הרמב"ן כתב כי אתה הוא הגדול והאדון בעיני, ומבואר שכיבד את עשו כי הוא היה אחיו הגדול, ורצה להוריד את כעסו על הבכורה, ע"י שעדיין מכבדו כאילו הוא אחיו הגדול. הנה יש שחקרו [עיין בגליון מהרש"א יו"ד (סי' ר"מ סעי' כ"ב)] האם חיוב כיבוד אח הגדול הוא דוקא בבכור, או דזה חיוב בכל אח שגדול ממנו בשנים, ויש להוכיח מהרמב"ן הנ"ל דיעקב כיבד את עשו כאילו הוא בכור, ולכאוי תיפו"ל שעשו הוא הגדול, ומוכח שאח גדול שאינו בכור אי"צ לכבדו, ונסתפקו בזה באם נולדו תאומים, אחד בלי אדר א' והשני בא' אדר ב', נמצא בשנה פשוטה שהשני הוא יותר גדול בשנים, והראשון הוא הבכור, ועל מי מוטל לכבד, ועיין בהלכות קטנות שכתב דזה שנולד ראשון צריך לכבד את השני, ובבנין ציון חולק.

ודפקום יום אחד (ל"ג. י"ג)

בפרדס יוסף (אות מ"א) מבאר דיעקב הרי שבת בשבת ולא הלך, ועשו היה אסור בשביתה דגוי ששבת חייב מיתה, וע"ז כתיב "ודפקום יום אחד ומתו", שעשו יתקדם בשבת מהלך יום, ויעקב יצטרך לרדוף אחריו, ויש לעיין בזה דיתכן שגוי השו"ב בשביל להמתין עבור ישראל אינו חייב מיתה, ודוקא בכה"ג ששבת מדין שבת חייב מיתה.

הגליון נתרם ע"י ידידנו החתן המופלג
הבה"ח אהרן יעקובוביץ נ"ו
תלמיד מובהק לרבינו שליט"א,
לרגל אירוסיו בשעטר"מ
יה"ר שיזכה לבנות בית נאמן בישראל

ברכת מזל טוב לידידנו אשר טרח רבות למען הוצאת גליון זה
החתן המופלג הרב אליהו יונגרמן שליט"א
תלמיד מובהק לרבינו שליט"א לרגל שמחת נישואיו בשעטר"מ
יה"ר שיזכו לבנות בית נאמן בישראל על אדני התורה והיראה
כעתירת מערכת "רביך הזהב"